

Vergaderjaar 2018–2019

32 623

Actuele situatie in Noord-Afrika en het Midden-Oosten

Nr. 259

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 13 mei 2019

Zoals verzocht door de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, informeer ik de Kamer met deze brief over de politieke situatie in Turkije, het buitenlands en veiligheidsbeleid van de Turkse regering en de relatie van Nederland met Turkije.

Politieke situatie Turkije

Sinds 2002 is de Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling (AKP) van president Erdogan aan de macht in Turkije. Na **initiële** hervormingen die ook de rechtsstaat en de democratie ten goede kwamen, is er in de afgelopen jaren, zeker na de mislukte coup poging van juli 2016, sprake van toegenomen druk op politieke rechten en vrijheden in Turkije. Sinds de presidents- en parlementsverkiezingen in juni 2018 is bovendien sprake van een presidentieel systeem met verregaande bevoegdheden voor de president.

Massale arrestaties, detentiemaatregelen en ontslagen in de publieke sector na de mislukte coup poging in juli 2016 hebben in Turkije de vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vergadering en toegang tot een vrije rechtsgang onder grote druk gezet. De noodtoestand die sinds de coup poging van kracht was, is in de zomer van 2018 opgeheven. Veel maatregelen die onder de noodtoestand van kracht waren, zoals beperkingen op de vrijheid van vergadering en verregaande mogelijkheden om rechters te ontslaan, zijn echter in reguliere wetgeving opgenomen.

Over deze ontwikkelingen bestaan niet alleen bij Nederland, maar ook binnen de Europese Unie en de Raad van Europa grote zorgen. Zij hebben ertoe geleid dat de EU in juni 2018 in raadsconclusies heeft benadrukt dat Turkije zich verder heeft verwijderd van de EU, dat om die reden de toetredingsonderhandeling tot stilstand zijn gekomen en dat er geen

hoofdstukken in het toetredingsproces kunnen worden geopend of gesloten.

Ook de Turkse regering is zich bewust van de noodzaak om de rechtsstaat te versterken. De Turkse overheid werkt daarom op dit moment aan een *Judicial Reform Strategy* die tot doel heeft om de juridische sector meer in lijn met EU-standaarden te brengen. Het is nog niet duidelijk tot welke concrete verbeteringen op het gebied van de rechtsstaat deze strategie zal leiden.

De stemverhoudingen van de meest recente verkiezingen zijn kenmerkend voor de Turkse verkiezingsuitslagen in de laatste jaren. Er is sprake van een sterk verdeeld politiek landschap: ongeveer 51% van de stemmers steunt de regeringsalliantie, terwijl de overige 49% de oppositie in al zijn schakeringen steunt. Bij de lokale verkiezingen van 31 maart jl. behaalde de AKP/MHP-regeringsalliantie 51% van de stemmen, maar verloor deze coalitie enkele van de grootste steden aan oppositiepartij CHP – waaronder in eerste instantie Istanbul.

Op 6 mei jl. maakte de Hoge Kiesraad bekend dat er opnieuw lokale verkiezingen in Istanbul gehouden worden en dat de eerder benoemde CHP-burgermeester Ekrem İmamoğlu van zijn ambt wordt ontheven. Dit naar aanleiding van een bezwaarprocedure van de AKP tegen de verkiezingsuitslag in Istanbul. Nieuwe verkiezingen worden gepland op 23 juni a.s.

Dit besluit van de Hoge Kiesraad kreeg internationaal veel kritiek. Hoge Vertegenwoordiger van de EU Mogherini en EU-commisaris Hahn onderstreepten dat vrije, eerlijke en transparante verkiezingen essentieel zijn voor iedere democratie. Zij riepen daarnaast op om de overwegingen van de Hoge Kiesraad om nieuwe verkiezingen te organiseren, zo spoedig mogelijk publiek te delen. Ook spraken zij de verwachting uit dat Turkije bij de nieuwe verkiezingen internationale waarnemers uitnodigt. De secretaris-generaal van de Raad van Europa stelde dat de genoemde beslissing van de Hoge Kiesraad het vertrouwen van Turkse kiezers ernstig kan beschadigen.

In het zuidoosten van Turkije is, na het oplaaien van het geweld tussen de Turkse autoriteiten en de terroristische organisatie PKK in het najaar van 2015, de situatie de laatste drie jaar stabiel, maar niet gewelddoos. Er vinden in de afgelegen berggebieden van het zuidoosten nog steeds met enige regelmaat gewapende confrontaties tussen de Turkse strijdkrachten en de PKK plaats. Het vredesproces dat in de zomer van 2015 nog beloftevol leek, is volledig tot stilstand gekomen, en er is geen zicht op concrete mogelijkheden voor nieuwe vredesbesprekingen.

De Turkse economie staat al langere tijd onder zware druk. Nadat de koers van de Turkse lira (TL) aan het eind van de zomer van 2018 een dieptepunt kende, volgde een korte opleving. Inmiddels nadert de wisselkoers het dieptepunt van vorig jaar. Het eerste kwartaal van 2019 laat negatieve groei zien, een inflatie van rond de 20% en toenemende werkloosheid (inmiddels bijna 13%).

Buitenlands- en veiligheidsbeleid Turkije

Turkije is een NAVO-bondgenoot met een strategische ligging in een moeilijke regio aan de rand van Europa. Volgens de meest recente cijfers van de Turkse overheid, biedt Turkije onderdak aan ruim 3,6 miljoen Syrische vluchtelingen. De Turkse inzet om deze groep vluchtelingen met

Europese steun onderdak, scholing en werk te bieden, wordt internationaal sterk gewaardeerd.

Turkije beschouwt de aanwezigheid van ISIS en PKK (en andere Koerdische strijdgroepen) direct aan de eigen grenzen in noord-Syrië en noord-Irak als een existentiële dreiging voor de eigen veiligheid. Mede daarom voerde Turkije van augustus 2016 tot maart 2017 militaire operaties uit in een deel van noord-Syrië onder de naam *Euphrates Shield*. Eind januari 2018 viel Turkije daarnaast de regio Afrin binnen om, samen met troepen van het Vrije Syrische Leger, de aanwezige YPG-strijders te verdrijven. Daarbij dient opgemerkt te worden dat Turkije de Koerdische YPG beschouwt als één en dezelfde organisatie als de PKK. Turkije heeft ook een beperkte militaire presentie in noord-Irak en voert regelmatig luchtaanvallen uit op PKK-doelen in Irak.

Turkije heeft zich recent meermaals het recht voorbehouden om op te treden in noordoost-Syrië om een zogenaamde «bufferzone» te creëren. Hoewel Turkije hier gesprekken over voert met de VS en Rusland, is op dit moment niet duidelijk of en in welke vorm een dergelijke bufferzone er zal komen. Wel is Turkije als *Astana-guarantor* verantwoordelijk voor de gedemilitariseerde de-escalatiezone in Idlib, die op 15 oktober 2018 tot stand kwam in een overeenkomst tussen Rusland en Turkije. Deze zone scheidt oppositiegroepen en troepen van het regime. De uitvoering van deze overeenkomst komt echter moeilijk van de grond: niet alle strijders hebben zich teruggetrokken uit de gedemilitariseerde zone en er vinden regelmatig aanvallen plaats. Bovendien is er sprake van een duidelijke toename van aanvallen door het Syrische regime, gesteund door Rusland.

De relaties van Turkije met de landen in het Midden-Oosten zijn gecompliceerd. Opvallend hierbij is dat Turkije met verschillende buurlanden goed samenwerkt op specifieke thema's (bijvoorbeeld energie of handel), maar tegelijkertijd op andere thema's richting dezelfde landen scherpe retoriek niet schuwt.

De afgelopen twee jaar heeft Turkije ook de banden aangehaald met landen waarmee het voordien op gespannen voet stond, zoals Rusland en Iran. Ook met Venezuela zijn de banden de afgelopen jaren aangehaald. Turkije heeft de afgelopen periode meermaals steun uitgesproken voor de regering van president Maduro. President Erdogan en de Turkse regering hebben zich daarnaast nadrukkelijk opgeworpen als de beschermers van de bedreigde moslimgemeenschap in Myanmar.

De relatie tussen Turkije en de VS staat al enige tijd onder druk. Vanuit Turkije is er onvrede over de Amerikaanse steun aan de Koerdische YPG in Syrië. Daarnaast is er onvrede over de Amerikaanse weigering om de in de VS verblijvende Fethullah Gülen (die Turkije verantwoordelijk houdt voor de mislukte coup poging van 2016) uit te leveren. Van Amerikaanse zijde is er o.a. grote onvrede over de voorgenomen aanschaf van een Russisch S400-luchtafweersysteem door Turkije en de aanhouding en berechting van lokale staf van Amerikaanse consulaten in Turkije.

De voorgenomen aanschaf van het S400-luchtafweersysteem leidt bij NAVO-bondgenoten tot zorgen, maar neemt niet weg dat ook in Turkse optiek de NAVO het fundament is voor trans-Atlantische samenwerking en Euro-Atlantische veiligheid. Daarin speelt Turkije een belangrijke rol, als bondgenoot op de meest zuidoostelijke flank van het NAVO-bondgenootschap.

Voor de EU blijft Turkije een belangrijke partner met wie op terreinen van gemeenschappelijk belang, zoals de EU Turkije Verklaring inzake migratie

en de strijd tegen terrorisme, wordt samengewerkt. Turkije geeft voortdurend aan betere samenwerking met de EU na te streven en stappen te willen zetten op het gebied van visumliberalisatie en modernisering van de douane-unie. De EU staat open voor dialoog en samenwerking, maar wijst daarbij ook consequent op de ernstige zorgen over de ontwikkelingen ten aanzien van rechtsstaat, democratie en mensenrechten in Turkije. De toetredingsonderhandelingen tussen de EU en Turkije zijn om die reden effectief tot stilstand gekomen, er vinden in dit kader geen gesprekken plaats en er kunnen geen hoofdstukken worden geopend of gesloten. Ook wordt er op dit moment geen werk verricht aan de modernisering van de douane-unie. Turkije zal aan alle 72 benchmarks van de *roadmap* visumliberalisatie moeten voldoen alvorens de visumplicht voor kort verblijf van Turkse burgers kan worden afgeschaft.

Bilaterale relatie Nederland – Turkije

De relatie tussen Nederland en Turkije is veelzijdig en complex. Na de verslechtering van de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en Turkije in maart 2017 besloten beide landen op 20 juli 2018 om de betrekkingen te normaliseren en opnieuw ambassadeurs uit te wisselen. Inmiddels is deze normalisatie bekrachtigd met twee wederzijdse bezoeken van de ministers van Buitenlandse Zaken, die in goede sfeer verliepen. Ook heeft in april jl. de zogenaamde Wittenburg Conferentie voor het eerst sinds 2015 weer plaatsgevonden.

Deze normalisatie houdt niet in dat Nederland nu en in de toekomst geen uiting geeft aan de zorgen die er bestaan over de ontwikkelingen in Turkije of andere heikele kwesties. Diplomatieke betrekkingen op het hoogste niveau bieden juist een mogelijkheid om ook dergelijke zaken te bespreken. Tijdens mijn bezoek aan Turkije (oktober jl.) en het bezoek van Minister Çavuşoğlu aan Nederland (april jl.) bleek het inderdaad goed mogelijk om zorgen over en weer te bespreken.

De kabinetsinzet is gericht op uitbouw van deze relatie vanuit een focus op concrete Nederlandse belangen zoals veiligheid, migratie en handel. Het kabinet streeft daarbij naar een zakelijke relatie met Turkije waarbinnen naast praktische samenwerking op belangrijke terreinen als de strijd tegen terrorisme, terugkeerders en consulaire zaken ook ruimte moet zijn om meningsverschillen en punten van zorg te bespreken. Daarbij wordt van Nederlandse zijde respect voor mensenrechten en in het bijzonder persvrijheid benadrukt.

Daar waar Nederlanders door de Turkse autoriteiten strafrechtelijk worden vervolgd, wordt consulaire bijstand verleend. Bij Nederlanders die tevens de Turkse nationaliteit bezitten, leert de praktijk dat de Turkse autoriteiten deze mensen allereerst als Turkse onderdanen behandelen (zie ook de Kamerbrief hierover van 25 april 2019).

Wat betreft het diasporabeleid van de Turkse regering is het kabinet duidelijk: het staat Turkije vrij om banden te onderhouden met Turken die in het buitenland wonen, zolang dit geschiedt op basis van vrijwilligheid. Dit betekent dat de Turkse autoriteiten zich moeten onthouden van ongewenste bemoeienis met de keuzes die Nederlandse burgers maken. Wanneer het kabinet constateert dat de Turkse diasporapolitiek de grenzen van onze rechtsstaat overschrijdt of participatie van Nederlanders met een Turkse achtergrond belemmert, zal het kabinet de Turkse autoriteiten hier op aanspreken. De Turkse regering staat open voor deze positie, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de bereidheid om volledige transparantie te bieden rondom de weekendscholen. Turkije hecht belang aan goede banden met de Turkse gemeenschappen buiten het eigen land en

zal zich actief tot deze groepen blijven wenden. Nederland blijft hierover in gesprek met Turkije en dit blijft voor het kabinet een voortdurend punt van aandacht.

Turkije is voor Nederland een belangrijke handelspartner, en andersom geldt dit eveneens. Deze samenwerking kreeg binnen de hierboven genoemde Wittenburg Conferentie dan ook ruim aandacht. Concreet zullen Nederland en Turkije in de komende periode onder andere de samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van landbouw en innovatie verder uitwerken.

Ten slotte is er tussen Nederland en Turkije een actieve uitwisseling op het gebied van cultuur. Het kabinet ziet graag dat deze contacten een breed veld bestrijken en biedt hiervoor ondersteuning vanuit het Internationaal Cultuurbeleid.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
S.A. Blok